

IZBOLJŠANJE VARNOSTI PRI DELU MED ZASEBNIMI LASTNIKI GOZDOV

Improving Safety at Work among Small Forest Owners

Jurij Beguš* UDK 630*3:614.8(497.4)

Povzetek

Vprašanje varnosti pri delu med zasebnimi lastniki gozdov je že dalj časa pomembno področje delovanja Zavoda za gozdove Slovenije kot glavnega nosilca javne gozdarske službe v državi. Kljub sprejetju nove zakonodaje na področju varstva pri delu leta 1999, ki tudi kmetu nalaga določene obveznosti, je v tem pogledu stanje v Sloveniji slabo, kar kažejo tudi rezultati spremljanja nezgod pri delu v obravnavani populaciji. Možnosti izboljšanja so poleg spoštovanja zakonodaje predvsem v izobraževanju, ki ga v različnih oblikah (tečaji, predavanja, tisk...) izvajamo v sodelovanju z različnimi ustanovami.

Abstract

The question of safety at work among small forest owners has long been an important activity of the Slovene Forest Institute, which is responsible for the public forestry service in Slovenia. Despite the newly adopted legislation, which also imposes certain obligations on farmers, the situation in this area is unsatisfactory in Slovenia, as is evident from the results of analyses of accidents at work in the population discussed. In addition to the observance of legislation, the most significant solutions to this problem are various forms of education and training (courses, lectures, printed materials...), which are regularly organized by the Institute in cooperation with other institutions.

Uvod

Področju varstva pri delu v gozdarstvu kot panogi, v kateri je izvajanje del izredno nevarno, je bil v profesionalni sferi gozdarstva vedno dan velik poudarek, kar pa ne bi mogli trditi za stanje varstva pri delu med zasebnimi lastniki gozdov. Na to nas opozarjajo podatki o nezgodah, ki nas uvrščajo v sam evropski vrh. Javna vprašanja, kdo je za to kriv oz. odgovoren, imajo kljub različnim mnenjem le en odgovor. Za svojo varnost in za varnost drugih udeleženih v delovnem procesu je prvenstveno odgovoren tisti, v našem primeru lastnik, ki dela izvaja. Kljub dobri zakonodaji je rešitev problema v stalnem izobraževanju o varnem delu in uporabi zaščitnih sredstev.

Nezgode pri delu v gozdu med zasebnimi lastniki gozdov

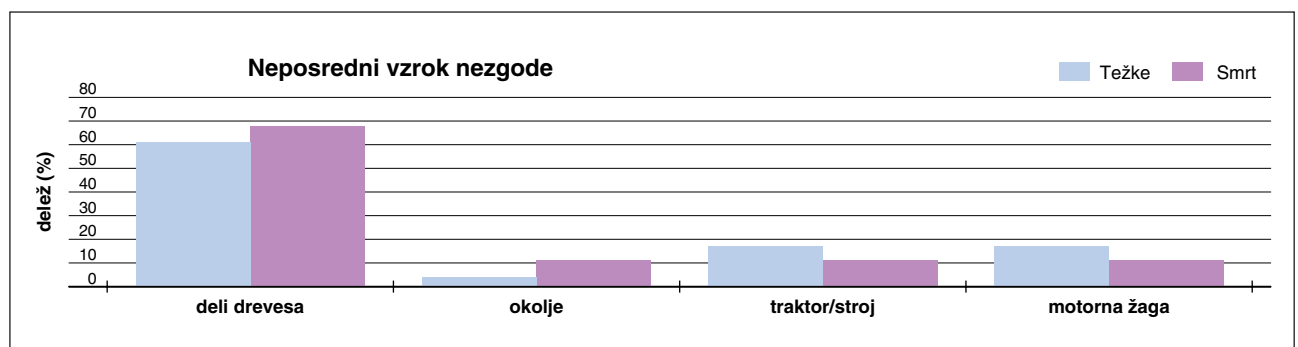
Za razumevanje problematike je nujno, da začnemo pri spevek z analizo nezgod, ki se v zasebnih gozdovih pripetijo med delom predvsem lastnikom gozdov. Strokovne

raziskave so bile izdelane kot samostojne raziskave predvsem na Gozdarskem inštitutu Slovenije, kjer so že pred leti prišli do nič kaj razveseljivega podatka, da smo po številu nezgod pri delu v gozdu med zasebnimi lastniki gozdov v samem evropskem vrhu. Raziskave (Medved, 1995) so pripeljale do naslednjih števil: na leto je v Sloveniji pri delu v gozdu 15 mrtvih, kar so dejanski podatki, 296 težje in 1999 lažje ranjenih, kar so ocenjeni podatki.

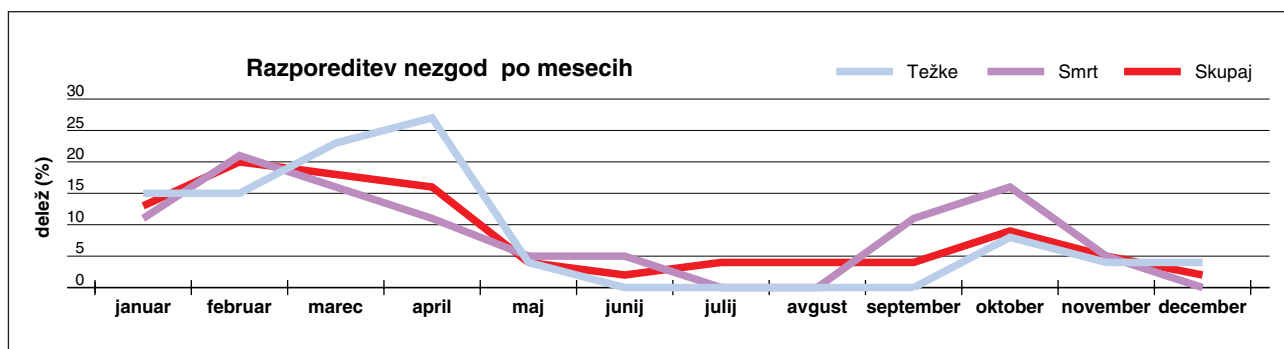
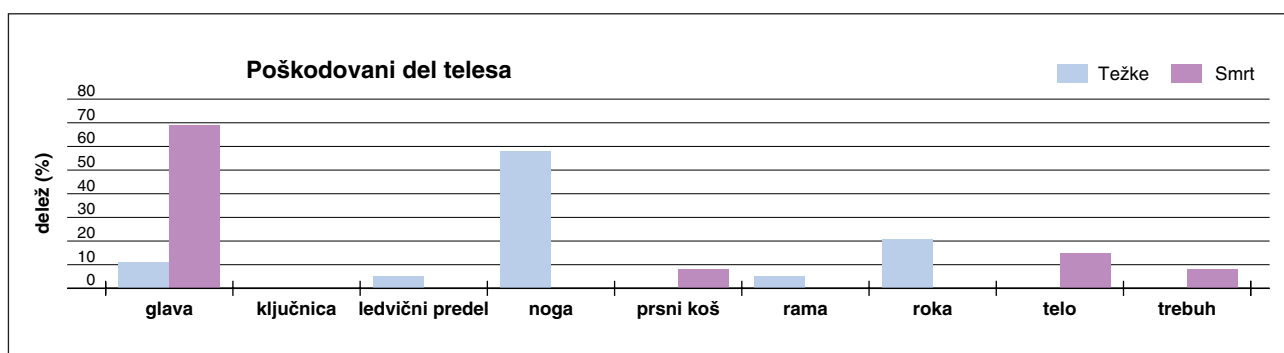
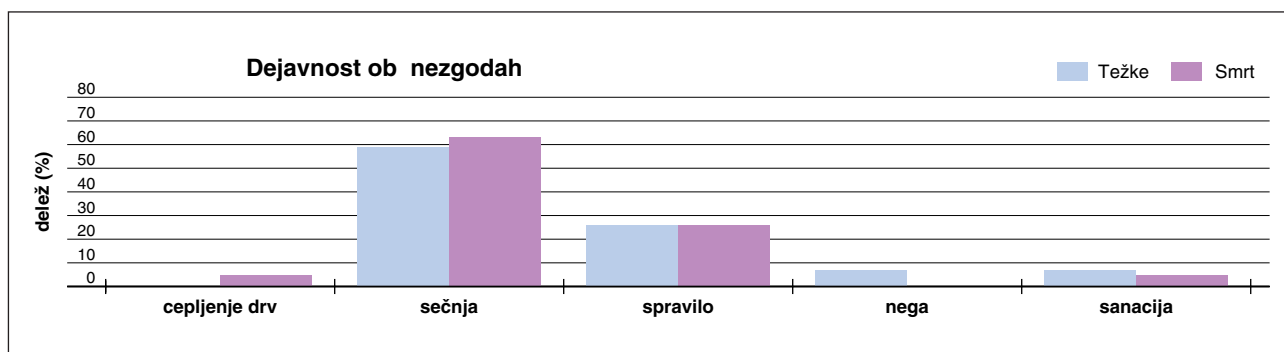
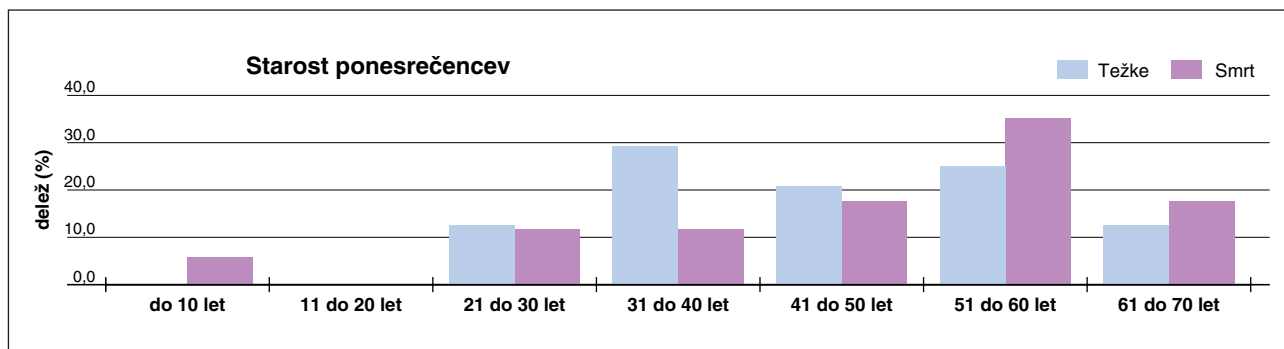
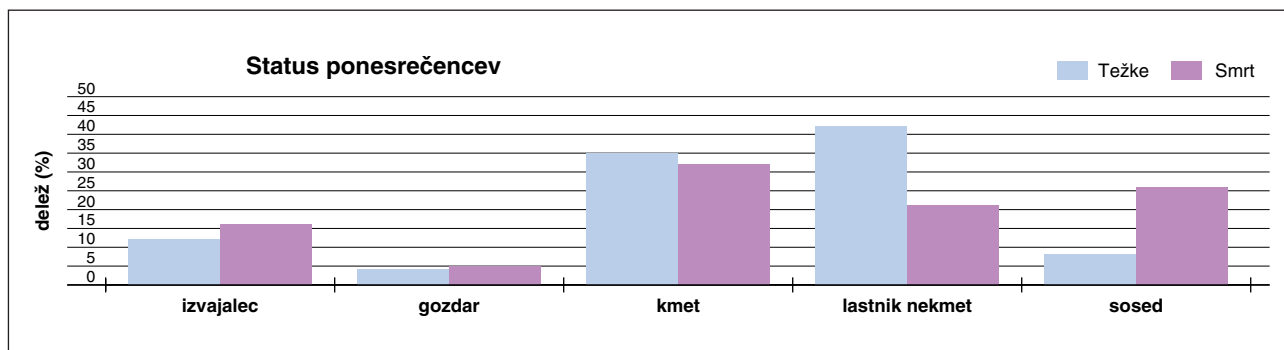
Koliko so te številke blizu realnosti, je enostavno težko ugotoviti, kajti natančne in enotne evidence nezgod v Sloveniji ni. Najtežje nezgode beleži policija, nekaj tudi zdravstveni zavodi, lažjih nezgod sistematično nihče, dodatno pa pridobivanje tovrstnih informacij onemogoča še zakon o varovanju osebnih podatkov. Ker je spremljanje nezgod pomembno iz več razlogov, smo se na Zavodu za gozdove (v nadaljevanju ZGS) odločili, da te podatke zajamemo terensko. Prostorsko ZGS pokriva celotno Slovenijo z okoli 400 revirnimi gozdarji, ki bolj ali manj dobro poznajo tako gozd kot tudi najpomembnejše dogodke na terenu. Mednje sodijo tudi težje nezgode, za katere se med ljudmi kaj kmalu izve. Te nezgode popišemo, jih centralno zbiramo ter analiziramo. Zavedamo se, da na tak način sicer ne za-

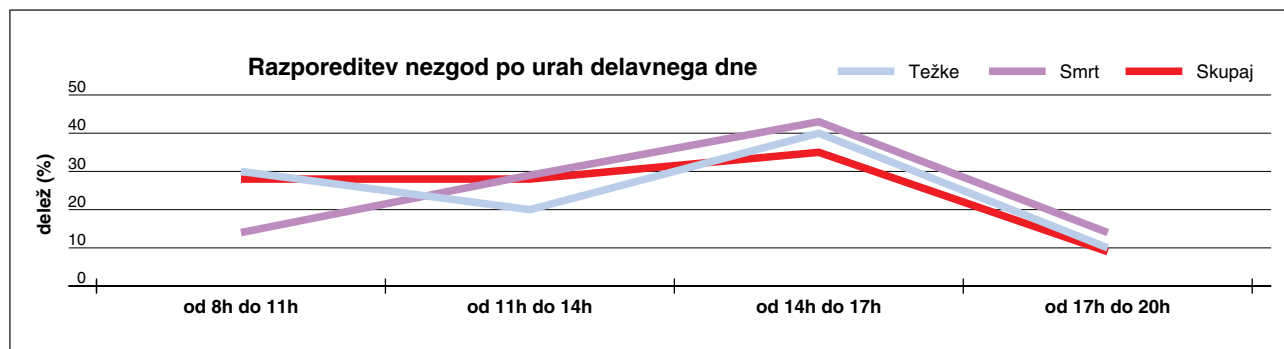
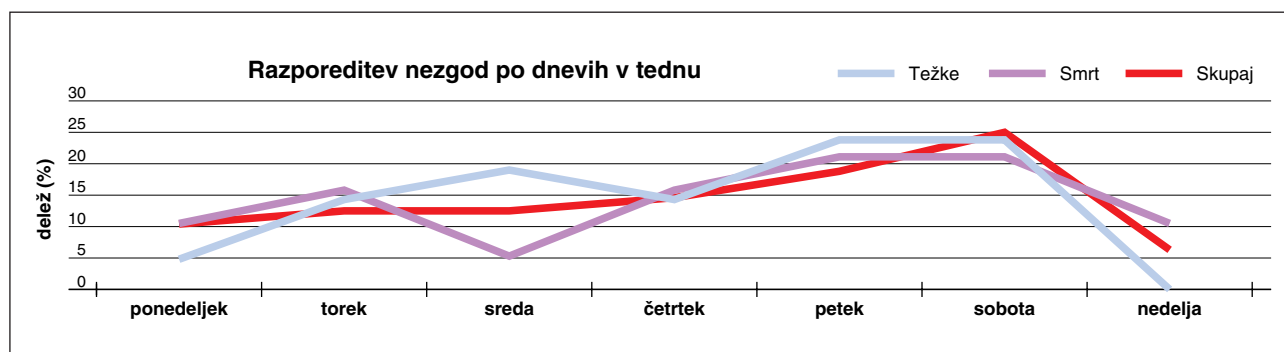
Slika 1. Grafična analiza nezgod pri delu v gozdu, ki so se pripetile zasebnim lastnikom gozdov v letih 1997, 1998 in 1999 (po podatkih ZGS)

Figure 1. Graphic analysis of accidents at work in privately owned forests in 1997, 1998 and 1999 (according to data published by the Slovene Forest Institute)

* Zavod za gozdove Slovenije, Večna pot 2, Ljubljana, jurij.begus@gov.si

jamemo vsega, mogoče bo za koga tudi preveč preprost, vendar nam analiza podatkov kaže, da prav daleč od resnice nismo. To trditev podpira grafična analiza zbranega za leta 1997, 1998 in 1999, ki kaže podobne rezultate, kot so jih že dale podobne analize.

V tem času smo analizirali 56 nezgod – 10 lažjih, 27 težjih in 19 nezgod, ki so se končale s smrtjo. Največkrat se pripeti nezgoda kmetom in lastnikom nekmetom, kar je razvidno iz statusa ponesrečencev.

Analizo grafičnega prikaza nezgod bi lahko strnili v naslednje ugotovitve:

- ponesrečenci so pretežno kmetje in nekmetje lastniki gozdov, najpogosteje med 30. in 60. letom starosti; žal so v nezgodah udeleženi tudi otroci;
- največkrat so vzrok nezgod deli drevesa (deblo, veje), med delovnimi sredstvi pa motorna žaga in traktor (v gozdu se največ nezgod pripeti pri sečnji drevja);
- najbolj so izpostavljeni glava in noge (osebna zaščitna sredstva med lastniki niso preveč priljubljena);
- med letom se največ nezgod pripeti med januarjem in aprilom ter jeseni;
- kar četrtina nezgod se zgodi v soboto, pogostost pa narašča od ponedeljka do sobote, več v popoldanskih urah, kar samo potrjuje že znano dejstvo, da je večina lastnikov tudi zaposlena.

Iz prikazanih grafikonov vzrokov nezgod enostavno ne moremo razbrati, so pa izkušnje in natančnejše analize pokazale, da se večina nezgod pripeti zaradi podcenjevanja nevarnosti pri gozdnem delu, neuporabe osebne zaščitne opreme, nepoznavanja tehnik dela, zastarelih ali nevdržanih delovnih naprav in slabe psihofizične pripravljenosti izvajalcev del.

Take analize nam pokažejo stanje, pomembne pa so tudi za nadaljnje ukrepanje. Prav na podlagi takih analiz oblikujemo in dopolnjujemo naše izobraževalne programe, ki naj bi v prihodnje poleg upoštevanja obstoječe zakonodaje prinesli pozitivne spremembe.

Slika 2. Nepravilna tehnika dela je eden glavnih vzrokov nezgod – na panju je dobro vidno nepravilno izvedeno podiranje drevesa

Figure 2. Improper working techniques are one of the major causes of accidents – traces on the beehive clearly point to improper felling

Slika 3. Najbolj nevarno je delo v gozdu, ki je poškodovan zaradi ujma.

Figure 3. Working in a forest damaged by storms is most dangerous.

Zakonske osnove

Upoštevanje zakonodaje je gotovo eden najpomembnejših vzvodov, ki bi privedel k boljši delovni varnosti med lastniki gozdov, ki izvajajo dela v svojem gozdu. Krovni akt, ki ureja področje varnosti in zdravja pri delu, je leta 1999 sprejeti Zakon o varnosti in zdravju pri delu, vlogo ZGS pa opredeljuje Zakon o gozdovih in iz njega izpeljani podzakonski akti ter Program razvoja gozdov. Poleg teh dveh je še nekaj zakonov, ki posredno urejajo to področje (govorimo o lastniku gozda); omenimo naj Zakon o varnosti cestnega prometa ter Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

Zakon o varnosti in zdravju pri delu

Evropsko naravnani zakon je prinesel na področje varstva pri delu več novosti, ki nalagajo kar nekaj dolžnosti tudi zasebnim lastnikom gozdov, točneje kmetom. V 3. členu zakona je kmet opredeljen kot delodajalec in kot tak mora zagotoviti varnost in zdravje v zvezi z delom, izvajati preventivne ukrepe ter za varnost odgovarjati (5. člen). Zaradi tega mora delodajalec – v našem primeru kmet – sebe in ožje družinske člane obvezno poklicno zavarovati (12. člen). Izdelati mora izjavo o varnosti (14. člen), ki je po Pravilniku o načinu izdelave izjave o varnosti z oceno tveganja, priloga IV (UL RS 30/2000), prilagojena kmečkemu gospodarstvu in kot taka v vsakem trenutku na razpolago inšpekciji dela. Vprašanje je, ali mora kmet izbrati svojega pooblaščenega zdravnika; je dovolj osebni zdravnik ali mora to biti specialist medicine dela (29. člen). Po tem zakonu mora kmet voditi tudi razne evidence (39. člen). Zahteve, ki so v zakonu predpisane za delodajalce, so izredno stroge za samostojnega lastnika gozda. So sicer koristne, vendar je vprašanje, ali so lastniki sposobni v poplavi birokracije sami izpeljati vse obveznosti. ZGS ima pri tem nedvomno veliko svetovalno vlogo, ki pa je ne bo mogel izvajati parcialno in se bo potrebno nujno povezovati z ostalimi ustanovami, da bi lahko nalogo opravili celostno. Zakon pa ne velja za tiste, ki sami delajo v svojem gozdu in ne sodijo v kategorijo kmet oz. delodajalec.

Zakon o gozdovih

O varnosti pri delu v ZOG ni veliko predpisanega. Konkretno je varnost omenjena v 17. členu, ko je v 3. alineji zapisano, da se morajo dela v gozdovih opraviti v času in na način, s katerim se najmanj ogroža gozdni ekosistem, in da se zagotavljata varstvo gozdov in varnost ljudi. V 19. členu je v drugem odstavku predpisano, da lahko dela v gozdu opravljajo tiste osebe (pravne ali fizične), ki izpolnjujejo predpisane pogoje. Le-te za izvajalce predpiše minister (3. odstavek istega člena). Konkretno je to o varnosti pri delu vse, vendar pa jo lahko najdemo posredno tudi v 56. členu, kjer je med nalogami ZGS tudi skrb za izobraževanje in prosvetljevanje lastnikov gozdov. Tu je vloga ZGS konkretno opredeljena in kot bo videti kasneje, tudi izvajana. Več je o varnem delu napisanega v programu razvoja gozdov, tako v ciljnih kot tudi smernicah. Podzakonski akt, ki govori nekoliko več o varnosti pri delu, je Pravilnik o minimalnih pogojih, ki jih morajo izpolnjevati izvajalci del v gozdovih.

Izobraževanje zasebnih lastnikov gozdov o varnem delu v gozdu

Izobraževanje samo delimo na formalno in neformalno. Po programu dela ZGS organiziramo v sodelovanju s Srednjo gozdarsko in lesarsko šolo iz Postojne formalno izobraževanje lastnikov gozdov po programu USO 2 (USO pomeni program usposabljanja odraslih). Udeleženci izobraževanja dobijo formalno potrjeno, ki ustreza pogojem pravilnika o minimalnih pogojih. Žal je zaradi pomanjkanja sredstev

udeležba omejena in pomeni zaenkrat začetek dela na tem področju.

Gotovo je največ naporov in sredstev namenjenih neformalnemu izobraževanju lastnikov gozdov, saj pri tem ne naletimo na pravnoformalne ovire, zajamemo pa lahko zelo širok krog ciljne populacije. Pri posredovanju informacij in znanj uporabljamo naslednje oblike:

- tečajji na terenu, na katerih lastniki sami vadijo določene spretnosti,
- prikazi na terenu, kjer v konkretnih razmerah prikažemo obravnavano temo, pri tem pa udeleženci sami ne sodelujejo,
- predavanja,
- izdajanje publikacij,
- nastopanje in oglaševanje v medijih,
- izdajanje propagandnih materialov,
- sejmi,
- tekmovanja,
- spletne strani <http://www.sigov.si/zgs-sfs/index.html>.

Tečajji in praktični prikazi so najučinkovitejše oblike izobraževanja, saj z lastniki vzpostavimo neposreden stik. Lastniki sodelujejo sami oz. opazujejo določene aktivnosti. Po organizacijski in pedagoško-andragoški plati so to najzahtevnejše oblike. Zahtevajo določeno organizacijo s primernimi te-

Slika 4. Na poligonu udeleženci tečajev varnega dela z motorno žago pod nadzorom inštruktorjev vadijo osnovne vrvine varne tehnike dela.

Figure 4. Participants of work safety courses at the training grounds, practising the basic elements of safe work with power saws under the supervision of instructors.

renskimi objekti, primeren pedagoški kader, ki mora biti odlično strokovno podkovan, specifično andragoško opremo, opremo za varno delo, primerna – neoporečna delovna sredstva in ne nazadnje tudi lepo vreme. Vse naštetu pa (razen vremena) zahteva določena finančna sredstva, ki jih

Slika 5. Po teoretičnem in praktičnem delu na poligonu udeleženci tečaja vadijo pravilno tehniko dela še v gozdu
Figure 5. After theoretical and practical work at training grounds, participants practise proper working techniques in the forest

poskušamo zagotoviti iz programa ZGS, s prispevki udeležencev na nekaterih tečajih ter prispevki lokalnih skupnosti. Ne smemo pozabiti na primerno strokovno podlago, zato so narejeni podrobni programi, po katerih tečaji potekajo (v poljudni obliki so predstavljeni tudi na spletni strani ZGS). Pri izvedbi se improvizacija takoj začuti, zato se je treba držati se dogovorjenega scenarija, priprave na tečaj pa morajo biti skrbno izpeljane. Tečaje najlažje organiziramo v času, ko je na kmetijah najmanj dela, torej predvsem pozno jeseni, pozimi in zgodaj spomladi.

Druga pomembnejša oblika izobraževanja je izdajanje zloženek, ki lahko veliko povedo, saj je informacija zgoščena in še slikovno podprta. Poleg vsebine je pomembno, da je zloženska oblikovno dovršena, torej narejena tako, da sama po sebi pritegne bralca, četudi ga sama vsebina pretirano ne zanima. Očem simpatičen izdelek daje večje zagotovilo, da ga bo tisti, ki mu je namenjen, tudi prebral. Zloženske delimo lastnikom gozdov na različnih sestankih, tečajih in raznih srečanjih ter tudi ob izdajanju odločb oz. ob skupni izbiri drevja za posek.

Slika 6. Primer oglasa ki opozarja na varno delo
Figure 6. Example of a poster promoting safe work

Preglednica 1. Število tečajev za lastnike gozdov s področja varnega dela
Table 1. Number of work safety courses for forest owners

vrsta tečaja	1995	1996	1997	1998	1999	skupaj
varno delo z motorno žago	3	7	17	53	46	126
vzdrževanje motorne žage	1	4	6	20	14	45
varno delo s traktorjem		2	5	17	26	50
varno delo pri sanaciji posledic ujm		4	23			27
skupaj	4	17	51	90	86	248

Preglednica 2. Število udeležencev na tečajih s področja varnega dela
Table 2. Number of participants in work safety courses

vrsta tečaja	1995	1996	1997	1998	1999	skupaj
varno delo z motorno žago	50	116	266	825	758	2015
vzdrževanje motorne žage	21	77	121	321	207	747
varno delo s traktorjem		41	125	476	567	1209
varno delo pri sanaciji posledic ujm		148	653			801
skupaj	71	382	1165	1622	1532	4772

V medijih se pojavljamo s strokovnimi prispevki, z obvestili in poročili o raznih dejavnostih, občasno tudi z oglasi na določeno temo. Še vedno smo najbolj prisotni na radiu in v časopisih, manj na televiziji.

Ker se zavedamo, da je branje dolgih tekstov večini ljudi dolgočasno, smo se odločili, da na nevarnosti, ki nastopajo pri delu v gozdu in na pomen uporabe osebnih zaščitnih sredstev opozarjamo bralce časopisov prek manjših oglasov, ki jih ponavljamo skozi daljše časovno obdobje. Menimo, da bomo na ta način nekatere prepričali, da bodo kaj koristnega naredili tudi zase. Z besednimi igrami in karikaturami opozarjamo, da motorna žaga rada pokaže zobe ali da je pamet pod čelado na varnem.

Sklepne misli

Izobraževanje, kot ga trenutno izvajamo za zasebne lastnike gozdov na ZGS, je sicer ena najpomembnejših poti k izboljšanju razmer v pogledu varnosti. Ni pa edina, vprašanje je tudi, ali kratkoročno najbolj učinkovita (dolgoročno seveda daje najboljše rezultate in je torej odlična naložba). Čeprav se trudimo, da bi zajeli čim večji del ciljne populacije, je to tako finančno kot fizično nemogoče. V Sloveniji je zasebnih lastnikov gozdov okoli 250.000. Vsi sicer v gozdu sami ne delajo, vendar je vseh, ki se opisanim nevarnostim občasno izpostavljajo, še mnogo. Kratkoročno so najbolj učinkovite tiste rešitve, ki, po domače povedano, udarijo po žepu. To na žalost najbolj prepriča. Poleg spoštovanja že obstoječe zakonodaje vidimo velike možnosti za napredek v zavarovalništvu (boljše opremljen in izobražen bi bil deležen določenih bonifikacij), v subvencioniranju pri nabavi zaščitne opreme in novih, varnejših delovnih sredstev, da naštejemo le nekatere.

Literatura

1. Beguš, J., 1997. Izobraževanje lastnikov gozdov za varno delo v gozdu, Zbornik predavanj 1997, Pomurski sejem, Gornja Radgona, p. 22-23.
2. Beguš, J., Medved, M., 1997 Forestry Extension for Small-scale Private Forest Owners in Slovenia (from the Forest Technology Aspects), 2nd IUFRO Working Party, Extension, Nairobi.
3. Beguš, J., Medved, M., Pogačnik, N., Slavec, J., 1997. Izobraževanje zasebnih lastnikov gozdov na področju varnega dela v gozdu, Znanje na gozd, Gozdarski inštitut Slovenije, Ljubljana, p. 401-418.
4. Golob, A., 1997. Forestry Extension in Slovenia, Approaches to Extension in Forestry, Proceedings, Freising, p. 39-62.
5. Medved, M., 1994. Usposobljenost zasebnih lastnikov gozdov za gospodarjenje z gozdovi. V: Zbornik posvetovanja Gozdarsko izobraževanje, Zveza gozdarskih društev Slovenije, Ljubljana.
6. Medved, M., 1996. Accidents in Small-Scale Private Forests and Their Economical Aspect, Mitteilungen, Heft 195, Baden-Wurtemberg, p. 145-154.
7. Medved, M., Beguš, J., 1997. Extension for Small-Scale Private Forest Owners in Slovenia With the Emphasis on Safety at Chain Saw Cutting, Approaches to Extension in Forestry, Proceedings, Freising, p. 369-385.
8. Zbornik Varnost in zdravje pri gozdnem delu, Zveza gozdarskih društev Slovenije, Ljubljana, 1999.
9. Zakon o gozdovih, Uradni list RS, 30/93.
10. Zakon o varnosti in zdravju pri delu, Uradni list RS, 56/99.
11. Program razvoja gozdov v Sloveniji, Uradni list RS, 14/96.
12. Poročilo o delu Zavoda za gozdove Slovenije, 1999.